

MARKSİST AÇIDAN GENEL VE UZUN DÖNEM İSTİHDAM KURAMI*

Joan ROBINSON

(Çev: Dr. Berker YAMAN)

İSTİHDAM GENEL KURAMI

Uzun dönem ortodox denge kuramı kapital stoğunun ekonomik koşullara uyduğu ve net yatırımların sıfır olduğu varsayımına dayanır. Ekonomik koşulların değişmesine göre kapitalin buna uyma süreci daha yavaş ortaya çıkar. Bu nedenle uzun dönem istihdam kuramına birikim sürecinin devam ettiği kısa dönem analizini ilave etmek gerekir.

Kısa dönem ortodox kuramı belirgin biçimde hiç bir kez ortaya atılmamıştır (1). Ancak ana hatları şunlardır; kâr oranını her zaman, mevcut kapitalin marjinal verimliliği belirler. O halde faiz oranına tekabül eden bu kâr oranında, toplum belli bir tasar-

(*) Joan Robinson, *Essai sur l'Economie de Marx*, Dumod, Paris, 1971, s. 23-27 ve 49-55. Bu çalışmada Fransızca çeviriyi esas almakla birlikte İngilizce asıyla — *An essay on Marxian economics*, MacMillan and Co Ltd, London — da karşılaştırdık.

(1) Keynes'in «Genel Teori.....» si, s. 201 (Fransızca Çeviri)

ruf oranını gerçekleştirir ve bu tasarruf oranı da kapital büyüme oranını belirler (1).

Bu kuram üzerindeki yakın yılların tartışmaları, işsizlik sorununa da bu açıdan yaklaşılması olanaklarını getirmiştir. Ortodox yaklaşım da ise işsizlik kuramı sadece gayri adil gelir dağılımının doğrulanması amacıyla kullanılmıştır. Gerçekten bu yaklaşımda, gayri adil gelir dağılımının tasarrufları teşvik ettiği ileri sürülmektedir. Zira gelirlerin önemli bir bölümünün az sayıda ellerde toplanması, bunların tüketim gereksinimlerini tümüyle karşılamaya ve kemerlerini pek fazla sıkmadan biriktirmelerine olanak sağlar. Böylece, kapital birikiminin kaynağı kurutulmuş ve buna bağlı olarak da ekonomik gelişme engellenmiş olacağından gayri adil gelir dağılımına karşı çıkışlar (örneğin, gelirlerin müterakki vergilendirilmesi gibi) toplum için zararlı sayılmıştır. (2) Bu düşünce kendine özgü mantığı ile de içtenlikten biraz uzaktır. Şayet toplumun düşük veya yüksek düzeyde kapital birikimine tekabül eden az veya çok adil gelir dağılımı arasında seçim hakkı söz konusu ise, kuşkusuz yüksek kapital birikim oranını seçerek, toplum, aç kalmanın ağır yükünü zenginliğe sahiplikten yararlananların ve böylece tasarruf yapanların değil fakat daha adil dağılım olsaydı geliri önem kazanan kişiler üzerine atacaktı. Bu nedenle, halk kitlesine yüklenecek bu ağır yükün gayri adil gelir dağılımından yararlananların zararına olmayacağı görüşü vardır. Gerçekten uzun dönemde fakirlerin, zenginlerin tasarruflarından yararlanacağı ve bu nedenle de birikimin, verimliliği ve yaşam düzeyini yükselteceği iddia edilir. Ancak hiç kimse torunlarına refah ve servet bırakma amacıyla çocuklarının sağlıklarını feda etmek istemez. Kaldı ki, toplum tasarrufu teşvik etmek için eşitsizliğe göz yumarsa, en yüksek gelirlerin büyük bir bölümü zenginlerin lüks tüketim harcamalarına gidecektir. Gayri adil gelir dağılımıyla gerekli tasarrufu sağlamak anti-ekonomik bir yöntemdir. Gerçekten, belli bir tasarruf hacmine ulaşmak bahanesi ile gayri adil gelir dağılımını savunan görüş tersine dönerek tüketim gücünde eşit dağılımla beraber tasarrufların devletçe kontrolünü yeğleyen bir görüş haline gelir.

(1) Kapitale dayalı bu faiz oranı kuramına Marshall bir parasal kuram ilave eder, buna göre altın stoklarında artış faiz oranını düşürür. Ancak belli bir faiz oranı düzeyinde altın stoğunun etkilerini hiç bir zaman incelemeyiz. Keynes, Genel Teori, s. 190.

(2) Bkz, Joan Robinson'un «Economist's Sermon» (Essays).

Tasarrufların, sınırlamalara uğramazsa kapital birikimine yol açacağı ortodox görüşüne, Keynes «Genel Teori»sinde bir başka motifle karşı çıkıyor. Ona göre tasarruf oranının birikim oranını belirlediğini ileri süren kuram, ekonominin tam istihdamda dengede olduğu varsayımına dayanıyor. Ancak ekonomi eksik istihdam dengesinde de olabilir. Tam istihdam durumunda tüketim azalmazsa fizik teçhizat yatırımları geliştirilemez ve böylece üretim araçları endüstrisinde bir çok işçi açığa çıkar. Tüketimdeki her azalışın bu nedenle açığa çıkan işçileri emecek biçimde yatırım artışıyla telafi edilmesi gerekecektir. Bu durumda, yatırım oranı gerçekten toplumun amaçladığı tasarruf hacmiyle belirlenir. Ancak ekonominin daima tam istihdamda dengede olacağı varsayımı kapitalist sistemin reel işleyişinde değil ortodox kuramda yer alır. Bu durumun kapitalist öncesi (pre-kapitalist) aşamada söz konusu olabileceği tartışılabilir de işsizliğe hiç yer vermeyen bir kuramın modern dünyaya uygulanabilirliği iddia edilemez. Keynezyen yaklaşımda, yatırım oranı, toplumun gerçekleştirmek istediği tasarruf hacmine göre değilde, müteşebbislerin yeni teçhizattan bekledikleri kârlılık tahminleri ve ödünç alınan fonlara ödeyebilecekleri faiz oranları arasındaki mukayeseye bağlıdır. Müteşebbisler nedeni ne olursa olsun yatırım oranlarını arttırmak istedikleri zaman ekonomik faaliyetler canlılık kazanır ve sonuçta gelir düzeyi yükselir. Gelir artışı normal olarak gelirin başlangıç artışından daha az bir oranda toplumun tüketimini artırır, böylece tasarruflarda gelir artışına bağlı olarak artar.

Tasarruf oranı yatırım oranını belirlememekte, yatırım oranı tasarruf oranını belirlemektedir. Tasarrufun artması öncelikle tüketim malları üretiminin azaltılmasına bağlıdır. Bu durumda gelir azalır ve böylece tasarruf artışı sağlanamaz. Buna paralel olarak, tüketim malları endüstrisindeki kârlar azalmış olur, böylece yatırımlar artma yerine azalma eğilimi gösterir. Kısacası, tasarruflar kapital birikimi için gerekli ama yeterli bir koşul değildir. Bu açıklama Marx'ın yeniden üretim analizi içinde vardır. Ancak, kapitalistlerin tüketimlerine göre artı-değer fazlasının (tasarruf oranı) yeni teçhizat üretim toplamı ile sınırlı (ulusal yatırım) olduğu, ithalâta karşın ihracat fazlası (yabancı yatırım) ve altın üretimi gibi açıklamalar Keynes'ce derinliğine işlenmiştir (1). Keynesgil kuram, Marx tarafından ihmal edilen önemli sayıda karışıklıkları ve incelikleri (örneğin, işçi sınıfının tasarruf et-

(1) A.g.e., s. 19-20

kileri, işsizlik yardımları, devlet ödünçleri gibi) ortaya koymuştur. Ancak Marx'ın analizinde öz kolayca görülür. Ona göre yatırımlar «satmadan satın alma», tasarruflar ise «satın almadan satmadır».

Keynes'in ortodox kuramı eleştirisinin sonuçlarının önemli etkileri olmuştur. Öncelikle, gelir adaletsizliğini önerenlerin ayakları dibinden toprak kaymaktadır ve sosyal sistemimizin büyük mantıksızlığının çıplak gözle görülmesine yol açmıştır. Keynes'e göre liberal sistemde tam istihdamı sağlayacak otomatik mekanizmalar yoktur. Ortodox kuramın bir akımına göre, bu mekanizma emek pazarındaki serbest pazarda ifadesini bulur. Emek pazarında oluşan ücretlerin altında bir ücreti kabul eden herkes iş bulabilir, böylece ücret düzeyleri emeğin istihdam edilebilir veya edilemez olacağını belirler (1). Bu durumda işçiler bütün içinde belli bir ücret oranını muhafaza etmek isterlerse bir kısmı istihdam edilmez. Böylece ortaya çıkan işsizliğe iradi-gönüllü-ışsizlik denir ve ve gerçek işsizlik (gayri iradi) kabul edilemez (2). Bu iddia Keynesgil görüşe göre yanlıştır. Gerçekten, herhangi bir işçinin veya bütün içinde işçilerden bir kısmının iş bulabileceği söz konusu olsa bile, daha düşük ücret düzeyinde tümünün iş bulabilmesinin mümkün olacağı söylenemez.

Ortodox doktrinin bir başka düşünce akımına göre de, otomatik mekanizma faiz oranlarıyla işlemektedir. Tam istihdama teka-bül eden gelirle toplam tüketim arasında her zaman belli bir fark vardır. Tam istihdamı sağlamak için bu farkın yatırımlarla telafi edilmesi gerekir. Ortodox yaklaşımda, faiz oranı yatırımları gerçekleştiren müteşebbislerin tasarruf talepleri ile toplumun tasarruf arzının karşılıklı etkileşimiyle belirlenir. Şu şartla ki, faiz haddinin belli bir düzeyde olması ve müteşebbislerin yukarıda sözü edilen farkı telafi etmeleri için yeterli belli bir yatırım hacmini gerçekleştirmeye hazır olsunlar. Ancak, Keynes'e göre, faiz oranı tam istihdamı sağlayacak biçimde tasarruflarla yatırımlar dengesini sağlayamazsa ekonominin tam istihdama ulaşma olanaksızlığına bağlı olarak tasarruflar yatırım düzeyinden daha aşağıda olacaktır. Böylece tasarruflar ve yatırım eşitliği süreci hiç bir zaman tam istihdam garantisini vermemektedir. Yani tasarruf ve yatırım dengesi eksik istihdamda sağlanmaktadır.

(1) A.g.e., s. 2.

(2) «Genel Teori», s. 27

Ortodox kuram, bir tek işlemle iki bilinmeyi çözmeye çalışmaktadır. Keynes, faiz oranının para arz ve talebine bağlı olduğunu göstererek bu eksikliği gidermek istemektedir. Marx, faiz haddinin parasal analizine her ne kadar dikkati çekmemiş ise de, bu durum kurduğu sistemle uyumsuz değildir. «Paranın Kantitatif Kuramı» na karşı gelir (bu kurama göre fiyatlar düzeyi tedavüldeki para miktarına göre değişir). Marx'a göre tedavüldeki para ona olan talebe bağlıdır (yani, ticari alışkanlıklar, ekonomik durum ve fiyatlar düzeyi gibi etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan talep) (1). Tedavüle sürülen para miktarıyla mevcut miktar arasındaki fark iddihara gider. Paraya olan talep azalırsa iddihar artar (2). Keynes'de de aynı yaklaşım vardır. Ona göre tedavüldeki paraya olan talep artarsa, faiz oranı da artar. Bu ilişki servet sahiplerini, faiz almak için, ellerindeki iddiharı bir kısmını tedavüle çıkarmaya yöneltir.

Marx, faiz oranıyla, iddihar arasındaki ilişkiye değinmez ve onu tartışmaz. Faiz oranını basit bir mekanizma olarak görür ki, bu mekanizmanın işlevi artı-değeri «rantier» ile kapitalist müteşebbis arasında bölüştürmektir. Görüşüne göre, faiz oranındaki değişmelerle ilgili genellemeler yapmak olanak dışıdır (3). Faiz haddinin ekonomik yaşamın diğer faktörleri üzerine etkilerine önem vermez. Gerçekten, Marx'a göre faiz oranı sadece keyfi olarak borç alıcıları ve vericilerinin özgür pazarlıklarına bağlıdır.

Keynes'e göre, genel olarak, ekonomik canlılık düşük olduğu ve aktif paraya olan talep azaldığı zaman faiz oranı düşme eğilimindedir. İstihdam düzeyi düştüğü zaman ise tasarruflar azalırken buna karşın yatırım müşevvikleri artar; tersine ekonomide canlanma söz konusu olduğunda faiz oranı yükselme eğilimi gösterir. Böylece, bu anlayışta da ekonomik faaliyetlerin faiz oranıyla ayarlanabileceği ortodox kuramının bazı izleri görülmektedir (4). Ortodox yaklaşımda yukarıda değinilen iki ekole dayanan yeni bir savunu akımı ortaya çıkmıştır. Bu yeni akıma göre, işsizlik söz konusu olduğu zaman nominal ücretler düşme eğilimi gösterir, ücretlerin düşmesi parasal talebinde düşmesine yol açar bu da faiz

(1) Marx, Kapital, Kitap I, Bölüm 3.

(2) A.g.e., Bölüm 3.

(3) A.g.e., Kitap III, Bölüm 22.

(4) Robinson, Introduction to the theory of employment, s. 82.

oranının düşmesine neden olur. Bir anlamda, işsizliğin kendi ilacını kendisinin taşıdığı şeklen söylenebilir (1).

Ancak, modern ekonomik düşünce eğilimi bütünüyle faiz hadinin istihdam üzerindeki etkisine az önem verir. Bir yandan, uzun dönemde faiz oranının istihdam düzeyine bağlı olarak çok az değiştiğine işaret edilmekte (2), öte yandan değişse bile, yatırımları teşvike etkisi, konut ve kamu hizmetleri (su, gaz, elektrik) yatırımları gibi alanları da içerdiğinden sınırlı kalmaktadır. Bu alanlarda dayanıklı yatırım malları nisbî olarak belli bir kararlı taleple karşılaşmaktadır. Diğer sektörlerde ise, makine ve teçhizatın modası hızla geçmekte, talep de büyük ölçüde, şansa kalmaktadır. Yatırımlar, beklenen hasılat (riturn) faiz oranını büyük ölçüde aştığı zaman yapılmakta ve böylece faiz oranındaki büyük değişiklikler bile yatırım yapma meylini çok az etkilemektedir. O halde, faiz oranı, iyi yönde değişmelere sebep olsa bile, yatırım düzeylerini tutarlı biçimde belirlemek için yeterli etki gösterememektedir.

Faiz oranının tasarrufları nasıl ve ne yönde etkileyeceği her zaman sorun olmaktadır. Faiz oranının tasarrufları etkilediğini kanıtlamak mümkün olsaydı ortodox kuram bir ölçüde savunulabilirdi. Ancak daha önce gördüğümüz gibi, ortodox kuram bütünüyle böylesine dar bir temele oturtulamaz başka bir deyişle bu ilişki ortodox kuramın tüm ağırlığını taşıyacak güçte değildir (3).

Modern akademik görüş, geleneksel klasik kuramın faiz oranını abartmalı şekilde ele aldığını ortaya koymakla, Marx'ın faiz oranının işlevini tümüyle inkârında onun yanılmadığını kanıtlamaktadır.

Keynes'in ortodox teoriyi eleştirisi, başlangıçta kısa dönem işsizliği içeriyordu ancak bu eleştiri kapitalin arz fiyatına dayanan uzun dönem kuramın temellerini de çürütmüş oldu. Yaklaşımında, faiz oranı birikimi engelleyen bir faktör gibi görünür. Liberal sistemde, bir üretim malının üretilmesi en azından cari faiz oranında yatırılan para miktarının getireceği gelire eşit bir kâr sağlaması koşuluna bağlıdır. Bu nedenle, kapitalin kıt olması gerekli

(1) Pigou, Money Wages in Relation to Unemployment, Economic Journal, Mars, 1939, s. 136.

(2) Kalecki, «Essays», s. 114.

(3) Bkz; Joan Robinson, «Economist's Sermon» (Essays), s. 44 ve devamı.

kârın elde edilmesini sağlar ve faiz oranı ne kadar yüksek olursa kapitalin de o kadar kıt olması gerekir. Böylece, etkisi ölçüsünde yüksek faiz oranı kısa dönemde kapital birikimini geciktirmekte uzun dönemde ise kapital stoğunu azaltmaktadır. Keynes belki de, faiz oranlarının yetkililerce kolaylıkla kontrol edilebileceğini varsayıyor (savaş öncesi ve sonrası İngiltere'sinde varsayımı doğrulayan tecrübe her ne kadar varsa da). Ancak, ne olursa olsun, yetkililerin faiz oranlarını düşük tutmayı başarmalarından çok kuşkusuz kapital stoğunun daha önemli olma şansı vardır. O halde, kapitalin arz fiyatının vazgeçilmez faktörü olarak faiz oranı anlayışı anlamını yitirmiştir.

Uzun dönem keynezcil kuramın genelleştirilmesi yedek sanayi ordusu sorununu ön plana geçirmektedir. Ona göre tasarruf arzusu ve yatırım oranı her zaman reel üretim düzeyini belirler. Zaman ilerlediği ölçüde, emeğin verimliliği giderek artar ve belli bir reel üretim düzeyine ulaşmak için gerekli istihdam düzeyi azalır. Böylece, üretim tekniği, istihdam düzeyini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır.

Kısacası, Keynes, Marx'ın ekonomik krizlerin kökeninin tüketim kapasitesi ve üretim kapasitesi arasındaki kronik uyumsuzlukta bulunduğu yargısını doğrulamış olmaktadır. Ulusal gelirin gayri adil dağılımı, tüketime kısılmasına yol açarken refahın sağlanmasında gerekli olan yatırımlar düzeyi artar ancak gayri adil gelir dağılımına bağlı olarak makina ve teçhizatın üretebileceği tüketim mallarına olan talepte ki azalma rantabl yatırımlar miktarını düşürür. Coğrafi buluşlar ve teknik gelişmeler yatırımlar için yeni olanaklar yaratırken savaşlar dönemsel olarak büyük ölçüde kapital emmektedir. Gerçekten kapitalist sistemin yaşamını sürdürmesi uzun dönem hızlı kapital birikimine bağlıdır. Ancak kapital birikiminin uzun süre devam edeceği belirli değildir. Kaldı ki, sayet yatırım müşevvikleri azalmışsa üretim kapasitesi ile tüketim kapasitesi arasındaki çelişki, nedenleri giderek daha da belirgin ve dayanılmaz hale gelen bir talan ve sefalet şekline dönüşmek durumundadır. Keynezyen kuram böylece Marx'ın «kapitalist üretimin gerçek engeli, kapitalin ta kendisidir» sözüne sağlam bir dayanak olmaktadır (1).

(1) Kapital, Kitap III, Bölüm 15.

Marxist iktisatçıların çoğunluğu Marx'ın eksik-tüketim analizini kabul etmeme eğilimindedirler. Rosa Luxembourğ'un daha açık ortaya koyduğu bu analizin genel olarak «heretique» olduğu kabul edilir. Eksik-tüketim kuramları kapitalizmin yaşayabilirliği düşüncesi ile devrimci anlayıştan çok, reformist anlayışa işaret sayılır ve bu nedenle de Marksist prensipten tamamen ayrılır.

Eksik-tüketim kuramının firma özgürlüğüne karşı olmaması, ancak devrime karşı olma anlayışıyla birlikte ele alınması, kuramını kendi ifadesiyle «içeriği ve sonuçlarıyla ılımlı tutucu» olarak tanımlayan Keynes'ce yeniden ortaya atılmıştır (1). Keynes bu anlamıyla Gesell'in felsefesini Marx'ın felsefesinden daha sevimli bulur. Ancak yukarıda söz konusu olan eksik tüketim kuramının hem firma özgürlüğüne karşı olmaması hem de devrime karşı olması şeklindeki izah yapaydır. Marx'ın azalan kâr eğilimi gibi gayri adil gelir dağılımı da kapitalist sistemin ondan ayrılmaz bir parçasıdır ve tüm bunlar sistemde radikal değişimler olmazsa ortadan kaldırılamaz. Reformist görüşe karşın devrim tercihi kapital'in II. kitabından III. kitabına kadar savunulmuştur.

UZUN DÖNEM İSTİHDAM KURAMI

«Biriktir, biriktir! Musa da bu, peygamberler de bu!» (2). Kapitalistler lüks harcamalara yönelmeden çok (3) ilave sermaye kazancına ilgi duyarlar. Her biri, birbirleriyle rekabet etmeleri gerektiğinden, teknik gelişmeden de yararlanarak sermaye stoğunu büyütme zorundadır. Kapitalistler yatırımlarında en ufak bir kazanç umdukları zaman gelecekle ilgili ne kâr, ne de faiz oranlarını dikkate almadan bu yatırıma giderler (4). O halde sorunun özünü ilgili olarak efektif talep söz konusu değildir. Bu konu Marx'ın temel yapıtı olan Kapital'in «artı-değerin gerçekleşmesi» başlığı altında ayrıca incelenmiştir.

İşsizlik sorunu, günümüzde efektif talep yeterli düzeye getirilse de devam eder. Belli bir anda, istihdam düzeyi kullanılan sermayeye ve üretim tekniklerine bağlıdır. Zamanla, sermaye birikir ve

(1) «Genel Teori», s. 391.

(2) Kapital, Kitap I, Bölüm 24.

(3) A.g.e., Kitap III, Bölüm 15.

(4) A.g.e., Kitap I, Bölüm 25. Bkz; J. Robinson, Essai sur l'Economie de Marx, Dunod, Paris, 1971, 6. Bölüm.

istihdam düzeyi artma eğilimi gösterir. Öte yandan, aktif nüfus da demografik baskıyla artar ve kapitalizm yeni faaliyet alanlarında gelişme gösterdikçe geçimlik araçlarından (nesnel koşullardan) kopan köylü ve özel zanaat erbabı kendisini emek pazarında bulur. Böylece yedek ordu (1) adı verilen kullanılmayan işgücü birikimi ortaya çıkar ve üretimin en üst sınırı işgücünün tam istihdamına değil de makine ve teçhizatın (üretim araçlarının) maksimum kullanımına bağlı kalır.

Bu koşullarda, reel ücretler düzeyi sınıf olarak bir yandan kapitalistlerin, öte yandan çalışanların pazarlık güçlerine göre oluşur. Örgütlenemedikleri içinde emekçiler güçsüzdürler ve ne alabileceklerse onu kabullenmeleri gerekmektedir (2). Böylece ücretler asgari geçim düzeyine inme eğilimi gösterir (3).

Ücretler asgari düzeye inse bile kapitalistler emeğin yoğunlaştırılmasına (4) giderek, çalışma gününü uzatarak (5) veya kadınları ve çocukları çalıştırarak kârlarını artırmaya yönelirler. Ailenin reel kazancına tekabül eden ve açlık düzeyi ile belirlenmiş bir asgari sınır vardır. O halde, aile, yaşayabilmesi için kadın ve çocukların çalışması yanında, kapitalist için artı-emeği de çoğaltacaktır. Böylece sermaye, sömürücü gücünün başlıca konusu olan insan malzemesini artırmanın yanısıra, bu sömürünün derecesini de yükseltir (6).

Bu ilginç sömürü bir reaksiyona yol açarken, çalışanların sağlığı bozulmuş gelecek kuşaklarla yerlerinin doldurulması tehlikeye girmiştir. Kapitalistlerin çıkarları, nefret de etseler, sınırsız iştahlarını frenlese de onları çalışma yasalarına razı olmaya zorlar. Böylece çalışma günü süresi, çalışma koşullarını iyileştirme, ücretlerin asgari geçim altına inmesini yasaklama gibi yasalar ortaya çıkar (7).

Çalışanların çaresiz durumu yedek sanayi ordusunun mevcudiyeti nedeniyledir ve işsizlik söz konusu olduğu sürece pazarlık

- (1) A.g.e., Kitap I, Bölüm 25.
- (2) A.g.e., s. 83.
- (3) A.g.e., Bölüm 6.
- (4) A.g.e., Bölüm 15.
- (5) A.g.e., Bölüm 10.
- (6) A.g.e., Bölüm 15.
- (7) A.g.e., Bölüm 10.

güçleri zayıftır. Bununla beraber sermaye birikimi devam etmekte ve bazı kez istihdam düzeyini saptayan sermaye stoğu emek arzının üzerine çıkmaktadır. Bu durumda emekçilerin pazarlık güçleri yükselmekte ve reel ücretler artma eğilimi göstermektedir. Sonuçta kâr oranı düşmekte, buna bağlı olarak birikim oranı nüfus artış oranına göre yavaşlamakta ve yedek ordu yeniden ortaya çıkmaktadır (1). Kapitalist sistem düşük kâr oranı anlayışına mantıksal olarak ters düşer, gerçekten sistem, işgücü tasarruf etmek için yeni üretim teknikleri geliştirir (2). Yüksek ücretler nedeniyle işgücü tasarruf eden buluşlar ve yeniliklere gidildikçe, artık düşen istihdam düzeyini yükseltmek için belli bir kapital miktarına gerek duyulmaz. Böylece yedek sanayi ordusu teknolojik işsizlikle yeniden büyür. Ayrıca, bu durum kapitalizmi yeni faaliyet alanlarına sokmak için fazladan bir motif de oluşturur. Bu nedenler çalışanların geçici pazarlık güçlerini yıkar ve reel ücretler yeniden düşer (3).

Böylece, uzun dönemde, ücretler, yedek ordunun önemine bağlı olarak alçalır veya yükselir (4). Sermaye/Emek oranı ve teknik yöntemler değişmeden kapital stoğunun arttırılması Marx'a göre ücret yükselişleri için en uygun koşuldur. Sermaye birikimine göre istihdam böylece sabit kalıyor ve zamanla sermaye biriktikçe istihdam düzeyi yükseliyor. Bu durumda işsizlik geriliyor ve güç dengesi çalışanlardan yana dönüyor (5). Ona göre emek verimliliğindeki artış ücret düzeylerini arttırmaya uygun düşmemektedir. Ücret düzeylerinin artması için emek başına kapital artışı öyle olmalıdır ki, belli bir kapital hacmi daha az bir istihdam hacmi yaratmasın (6). Kaldı ki, endüstrinin mekanizasyonu (kapitalin yoğunlaşması) vasıflı emek talebini ortadan kaldırmakta ve çalışanı makinenin canlı bir parçası haline sokmaktadır (7). Öte yandan

(1) A.g.e., Bölüm 25.

(2) A.g.e., Bölüm 25.

(3) Marx'a göre yedek sanayi ordusu dalgalanmaları devri dalgalanmalarla aynı yapıdadır A.g.e., Bölüm 25 ve bkz; J. Robinson, Ensay sur l'Economie de Marx, Bölüm 10.

(4) A.g.e., Bölüm 25.

(5) Kapitalin organik bileşimi aynı kaldığı sürece kapital birikimindeki artış ücret oranlarını yükseltir. A.g.e., Bölüm, 25.

(6) A.g.e., Bölüm, 25.

(7) A.g.e., Bölüm, 15.

düşük ücret sınırları en azından asgari geçim düzeyine inmekte ve işçilerin bilinçlenmelerine, eğitilmelerine hiç bir olanak kalmamaktadır (1).

Marx, bir pasajında verimlilikteki bir artışın ücret artışlarına yol açabileceğini ve böylece çalışanların teknik gelişmenin nimetlerinden bir pay alabileceğini ileri sürer (2). Ancak Kapitalin tümünde, genel olarak kapitalist sistem içinde reel ücretlerde artma eğiliminin görülemeyeceği ileri sürülürken Komünist Manifesto'da emek tasarrufuna yol açan teknik gelişmeyle birlikte ücretlerde reel düşme olacağı öngörülür.

Şayet çağdaş dönemler süresince yükselen ücret düzeylerine bakıldığında, Marx'ın yukardaki teziyle ilgili uyum sağlanmak istenirse, bazı değişikliklere gidilmesi gerekir. Gerçekten olaylar bütün olarak Marx'ın kehanetini doğrulamamıştır. Marx, kapitalist sistemin yaşamını devam ettirebilmesi için yedek sanayi ordusu mekanizmasının, ücretleri limitlerin alt sınırında tutması gerektiğini göstermek istiyordu. Verimlilikteki bir artış kapitalist sisteme uygun olarak ücretlerin üst sınırını yükseltir. Sendikal gücün gelişmesi ücretlerin bu üst sınıra yaklaşmasına yol açarken, monopollerin telafi edici gücü bu sınırın aşılmasını engeller (3). Öteyandan, emek tasarrufuna yol açan tekniklere yöndiklerinde ve emeğin maliyeti kapitalin maliyetine göre azaldığı zaman, kapitalistlerin reel ücretlerin yükselmesine karşı koymaları azalır.

Marx'ın tezine tersde düşse bu değişik yorum özde anlamını değiştirmez. Şurası ilginçtir ki, mutlaka uygunluk sağlasın amacıyla günümüzün normal yaşam düzeyini 1848 veya taş devri şartlarıyla mukayese etmekten çok, akılcı bir ekonomik sistemle karşılaştırmakta yarar vardır (4). Önemli olan, emekçilerin aldığı

(1) A.g.e., Bölüm, 14.

(2) A.g.e., Bölüm, 17.

(3) Marx'a göre, nüfus artışı da ücretlerin bu üst sınıra yaklaşmasını önleyici bir rol oynar. Gerçekten işsizliğin belli sınırdan kalması için bu durumda belli bir kapital birikim oranı gereklidir, aksi halde nüfus artışı hızı bu üst sınıra gelinmesini engeller.

(4) Çağdaş marxistler ya reel ücret artışlarının olmadığını ileri sürerler veya bunu koloni halklarının sömürününe bağlarlar. Ancak tutucu sendika yöneticileri için bu iddia ciddiye alınmamaktadır. Onlar hâlâ gençliklerindeki sefaleti unutmadıkları gibi, kapitalist sistemin çalışanlara getirdiği iyi şeyler de olduğunu ileri sürerler.

mutlak miktardan çok üretimin bölüşümünden aldıkları nisbi paylarıdır.

Marx'ın ücretlerle ve işsizlikle ilgili kuramı, ortodox teorinin bilemediği bir çok noktaya ışık tutmaktadır. Ancak en az geçim katı kuramı bir kenara bırakıldığı zaman şu temel soruya kesin yanıt getirme olanağı kalmaz; kapital ve emek arasında toplam üretimin bölüşümünü ne ve kim belirler? Sömürü oranı, bir kısmı ödenmiş, bir kısmı ödenmemiş işgününün dağılımı, toplam üretimin tüketim malları veya diğer mallar olarak bölüşümü, bütün bunlar bölüşüm sorununun farklı biçimde sayılmasıdır. Hiçbiri de yanıt için yeterli anahtar değildir.

Kâr/sermaye oranı bütün olarak sistemin ürettiği toplam kârların sadece ortalama bir payıdır. Reel ücretler oranı geçim düzeyine göre oluşan alt limit ve açıklanması güç olan üst limit arasında sınıfsal savaşa göre değişir. Sömürü oranı belli bir anda, reel ücretlerle toplam üretim arasındaki farktır. Ancak genel varsayım emeğin verimliliğindeki gelişmelerle sömürü oranının artacağına dayanırsa da hiç bir kuram bu gelişmelerin sonuçlarını izah edemez. Akademik kuram bu konuda sınıflar arasındaki dağılıma ışık tutacak bir kanun hâlâ geliştirmemiştir.